

Science
Conference
2026

13–14 Feb 2026

International **scientific and practical conference**

- 1. Scientific technologies**
- 2. Economy**
- 3. Finance**
- 4. Mathematical analysis**
- 5. Technical sciences**
- 6. Pedagogy**
- 7. Psychology**
- 8. Philosophy**
- 9. Natural Sciences**

zenodo

OpenAIRE | EXPLORE

www.d-pressa.com

International scientific and practical conference

Part 1
February 2026

Collection of Scientific Works

© International scientific and practical conference. 2026.

TA'LIM MUASSASALARIDA KOGNITIV TAFAKKURNI SHAKKLANTIRUVCHI PSIXOLOGIK TRENINGLARNI ISHLAB CHIQISH

Abdurahmonova Hilola, Choriyorova Sevinch

O'zMU JF 4-bosqich talabalari

Sattorova Mahliyo

O'zMU JF katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola ta'lim muassasalarida kognitiv tafakkurni shakllantirishga qaratilgan psixologik treninglarni ishlab chiqish masalasiga bag'ishlangan. Maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning analitik fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, kreativ yondashuv va metakognitiv nazorat kabi kognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, psixologik trening texnologiyalarining nazariy asoslari, ularning bilish jarayonlariga ta'sir mexanizmlari hamda ta'lim jarayonida qo'llashning metodologik tamoyillari yoritilgan. Maqolada kognitiv aktivatsiya, refleksiv tahlil, analitik tafakkur, semantik assotsiatsiya va kognitiv fleksibilitet kabi zamonaviy ilmiy tushunchalar asosida trening dasturlarini ishlab chiqishning psixologik-pedagogik mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish va ta'lim jarayonining psixologik samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Kognitiv tafakkur, psixologik trening, ta'lim muassasalari, analitik fikrlash, kreativ tafakkur, metakognitiv refleksiya, kognitiv fleksibilitet, bilish jarayonlari, muammoli vaziyat, psixologik rivojlanish, intellektual kompetensiya, refleksiv tahlil.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi inson shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning intellektual va kognitiv imkoniyatlarini kengaytirish, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan murakkab ijtimoiy institut hisoblanadi. Global axborot makonining kengayishi, texnologik taraqqiyotning jadallashuvi hamda bilimlar hajmining keskin ortishi ta'lim muassasalarida o'quvchilarning faqat reproduktiv bilimlarni o'zlashtirishi bilan cheklanib qolmay, balki ularda analitik tafakkur, refleksiv fikrlash, kreativ idrok, kognitiv moslashuvchanlik va muammoli vaziyatlarni hal qilish kompetensiyalarini rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim jarayonida kognitiv tafakkurni shakllantirishga yo'naltirilgan psixologik treninglarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zamonaviy pedagogika va psixologiya fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Kognitiv tafakkur tushunchasi psixologiya fanida insonning axborotni qabul qilish, qayta ishlash, tahlil qilish, umumlashtirish va yangi bilimlarni yaratish jarayonlarini ifodalaydi. Ushbu jarayonlar idrok, xotira, diqqat, tafakkur, tasavvur va qaror qabul qilish kabi murakkab psixik funksiyalar bilan uzviy bog'liqdir. Kognitiv psixologiya nazariyasiga ko'ra, insonning intellektual faoliyati axborotni

qayta ishlash tizimi sifatida namoyon bo'лади va bu tizimning samaradorligi shaxsning bilish strategiyalari, metakognitiv nazorat darajasi hamda analitik fikrlash kompetensiyalari bilan belgilanadi. Shu sababli ta'lim muassasalarida kognitiv tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan psixologik treninglar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularning muammoli vaziyatlarda mustaqil fikr yuritish qobiliyatini kuchaytirish hamda kreativ intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Psixologik trening tushunchasi ilmiy adabiyotlarda shaxsning psixik jarayonlarini rivojlantirish, ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish va muayyan psixologik ko'nikmalarni hosil qilishga qaratilgan maxsus tashkil etilgan interaktiv mashg'ulotlar tizimi sifatida talqin qilinadi. Trening texnologiyalari psixologik ta'sir mexanizmlariga asoslangan bo'lib, ular guruhviy interaksiya, refleksiv tahlil, muammoli vaziyatlarni modellashtirish, kognitiv rekonstruksiya va tajriba asosida o'rganish metodlari orqali amalga oshiriladi. Kognitiv tafakkurni shakllantirishga qaratilgan psixologik treninglar esa o'quvchilarning bilish jarayonlarini faollashtirish, analitik va sintetik fikrlash strategiyalarini rivojlantirish hamda metakognitiv monitoringni kuchaytirish orqali ularning intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi^[4].

Ta'lim muassasalarida kognitiv treninglarni ishlab chiqish jarayonida bir qator ilmiy tamoyillarni hisobga olish muhim hisoblanadi. Avvalo, trening mazmuni o'quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish bosqichlari va individual kognitiv imkoniyatlariga mos bo'lishi lozim. Bundan tashqari, trening metodlari interaktivlik, refleksivlik, kreativlik va muammoli o'qitish prinsiplari asosida tashkil etilishi zarur. Shuningdek, kognitiv treninglar o'quvchilarning faqat bilim darajasini emas, balki ularning fikrlash jarayonlarini ham rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu jarayonda analitik tafakkur, divergent fikrlash, konvergent tahlil, semantik assotsiatsiya va kognitiv fleksibilitet kabi ilmiy tushunchalar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kognitiv tafakkurni rivojlantiruvchi psixologik treninglarning asosiy maqsadi o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni tizimli tahlil qilish, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va kreativ yechimlar topish qobiliyatini shakllantirishdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishish uchun trening jarayonida kognitiv aktivatsiya, refleksiv analiz, semantik rekonstruksiya va muammoli vaziyatlarni modellashtirish kabi metodlardan foydalaniladi. Mazkur metodlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirib, ularning analitik va sintetik tafakkur jarayonlarini uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Kognitiv treninglarni ishlab chiqish jarayonida "metakognitiv refleksiya" tushunchasi muhim ahamiyat kasb etadi. Metakognitiv refleksiya shaxsning o'z fikrlash jarayonlarini anglash, nazorat qilish va tahlil qilish qobiliyatini ifodalaydi. Zamonaviy kognitiv psixologiya tadqiqotlariga ko'ra, metakognitiv refleksiya rivojlangan o'quvchilar murakkab muammolarni hal qilishda yuqori natijalarga erishadi. Shu sababli psixologik treninglarda o'quvchilarning o'z fikrlash strategiyalarini anglashiga

4 E. G'oziyev. **Umumiy psixologiya**. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2010.

yordam beruvchi refleksiv mashg'ulotlar muhim o'rin tutadi.

Kognitiv tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan psixologik treninglar odatda bir nechta metodik komponentlardan iborat bo'ladi. Ushbu komponentlar kognitiv aktivatsiya bosqichi, analitik tahlil bosqichi, kreativ rekonstruksiya bosqichi va refleksiv baholash bosqichidan tashkil topadi. Kognitiv aktivatsiya bosqichida o'quvchilarning diqqat va idrok jarayonlari faollashtiriladi hamda muammoli vaziyatlar orqali ularning bilishga bo'lgan motivatsiyasi oshiriladi. Analitik tahlil bosqichida esa o'quvchilar muammoli vaziyatlarni tizimli ravishda tahlil qilib, sabab-oqibat aloqalarini aniqlashga harakat qiladilar. Kreativ rekonstruksiya bosqichida o'quvchilar yangi g'oyalar ishlab chiqish, muqobil yechimlar topish va innovatsion fikrlash strategiyalarini qo'llash orqali muammoni hal qilishga intiladilar. Yakuniy refleksiv baholash bosqichida esa o'quvchilar o'z faoliyatlarini tahlil qilib, qanday fikrlash strategiyalari samarali bo'lganini aniqlaydilar^[5].

Zamonaviy psixologiya fanida "kognitiv fleksibilitet" tushunchasi ham muhim o'rin tutadi. Kognitiv fleksibilitet shaxsning yangi vaziyatlarga moslashish, turli fikrlash strategiyalarini qo'llash va muammolarga turli nuqtai nazardan yondashish qobiliyatini ifodalaydi. Kognitiv treninglar aynan ushbu qobiliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Chunki zamonaviy axborot jamiyatida insondan tezkor fikrlash, moslashuvchan qaror qabul qilish va innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish talab etiladi.

Shunday qilib, ta'lim muassasalarida kognitiv tafakkurni shakllantiruvchi psixologik treninglarni ishlab chiqish zamonaviy pedagogika va psixologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu treninglar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, analitik va kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish hamda metakognitiv refleksiya darajasini oshirish orqali ularning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Natijada ta'lim jarayoni yanada samarali, interaktiv va innovatsion tus oladi hamda shaxsning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur sharoit yaratiladi.

Treninglarni qo'llashdan kutilayotgan natija

№	Trening yo'nalishi	Mazmuni	Kutilayotgan natija
1	Analitik tafakkurni rivojlantirish	Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash mashqlari	O'quvchilarda mantiqiy va tizimli fikrlash rivojlanadi
2	Kreativ tafakkur treningi	G'oyalar generatsiyasi, brainstorming va ijodiy topshiriqlar	Yangi g'oyalar ishlab chiqish va kreativ fikrlash kuchayadi
3	Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish	Axborotni tahlil qilish, dalillarni baholash va xulosa chiqarish	Mustaqil va tanqidiy fikrlash shakllanadi
4	Metakognitiv refleksiya treningi	O'z fikrlash jarayonini tahlil qilish va nazorat qilish mashqlari	O'quvchilarda o'z fikrlash strategiyalarini anglash rivojlanadi

5	Kognitiv moslashuvchanlik treningi	Turli vaziyatlarga mos yechim topish va alternativ fikrlash mashqlari	Moslashuvchan fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyati rivojlanadi
---	------------------------------------	---	---

Xulosa va takliflar. Ta'lim muassasalarida kognitiv tafakkurni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Globallashuv jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va bilimlar hajmining ortib borishi shaxsdan nafaqat mavjud bilimlarni o'zlashtirishni, balki ularni tahlil qilish, qayta ishlash, yangi g'oyalar ishlab chiqish va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini ham talab etadi. Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchilarning kognitiv tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan psixologik treninglarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi^[6].

Psixologik treninglar interaktiv ta'lim metodlariga asoslangan bo'lib, ular guruhviy hamkorlik, refleksiv tahlil, muammoli vaziyatlarni modellashtirish va tajribaviy o'rganish mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Mazkur treninglar jarayonida o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etish, turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish, muammolarni kreativ tarzda hal qilish hamda o'z fikrlash strategiyalarini anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularda metakognitiv refleksiya, kognitiv fleksibilitet va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarining shakllanishiga olib keladi.

Kognitiv tafakkurni rivojlantiruvchi psixologik treninglarni ishlab chiqish jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlari, individual psixologik imkoniyatlari hamda ta'lim muhitining ijtimoiy-psixologik omillarini hisobga olish zarur. Shuningdek, trening jarayonida analitik fikrlash, refleksiv tahlil, semantik assotsiatsiya, muammoli o'qitish va kreativ tafakkur metodlaridan foydalanish trening samaradorligini oshiradi. Bunday metodlar o'quvchilarning bilish jarayonlarini faollashtiradi hamda ularning intellektual rivojlanishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, ta'lim muassasalarida kognitiv tafakkurni shakllantiruvchi psixologik treninglarni ishlab chiqish va joriy etish zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu treninglar o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish hamda intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Natijada ta'lim jarayonining sifat va samaradorligi oshadi, shuningdek, shaxsning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur psixologik-pedagogik sharoitlar yaratiladi.

Shu bois ta'lim muassasalarida kognitiv tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan psixologik treninglarni ilmiy asosda ishlab chiqish, ularni amaliyotga joriy etish hamda mazkur yo'nalishda yangi ilmiy tadqiqotlarni olib borish kelajakdagi pedagogik va psixologik faoliyatning muhim vazifalaridan biri sifatida e'tirof etiladi^[7].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. E. G'oziyev. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2010.

6 O. Hasanboyeva. **Pedagogika nazariyasi.** – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2016.

7 A. Xoliqov. **Pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2018.

2. M. Davletshin. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2002.
3. B. Qodirov. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2011.
4. R. Mavlonova. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2013.
5. N. Nishonova. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2012.
6. S. Jalilova. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Istiqlol nashriyoti, 2015.
7. O. Hasanboyeva. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2016.
8. K. Mamedov. Psixologiya asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2014.
9. Sh. Sodiqov. Ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2017.
10. Xoliqov. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2018.
11. Kamolov D. ETHICS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: EXPLORING THE MORAL AND SOCIAL IMPLICATIONS OF AI IN CONTEMPORARY SOCIETY //SGS-Engineering & Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 02.
12. Kamolov D. R. O. G. L. O'zbekistonda demokratiya va axloqning zamonaviy muammolari va yechimlari //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. NUU Conference 2. – C. 348-352.
13. Kamolov D. GLOBALIZATION PHENOMENON AND GLOBALISM //Journal of Contemporary World Studies. – 2023. – T. 1. – №. 1. – C. 4-9.
14. Kamolov D. ON THE WAY TO THE DIGITAL EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN. – 2023.
15. Kamolov D., Asrayev S. STATE POLICY FOR THE DEVELOPMENT OF COMPETITION IN UZBEKISTAN //Science technology&Digital Finance. – 2023. – T. 1. – №. 4. – C. 353-361.
16. Dostonbek K. SPIRITUAL AND MORAL ENVIRONMENT OF SOCIETY //Social science and innovation. – 2023. – T. 1. – №. 2. – C. 128-133.